

Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz*

Doç. Dr. Beyza BİLGİN**

Böyle bir konuda ilkokul seviyesinde konuşmaya karar verince, çıkış noktamın ne olabileceğini düşündüm. Nereden başlanmalıydım? Deyince somut veriler olabilir miydi? Bu düşünce beni, kendileri ile ilgili konuşma yapacağım çocuklara götürdü ve ben onlarla konuşarak küçük bir araştırma yaptım. Sorularım üç yönlüydü: 1 — Sınıfınızda ve okulunuzda insancıl olmayan davranışlar var mıdır, varsa, bunları ne gibi davranışlardır? 2 — Acaba niçin böyle oluyor? 3 — Ne yapmalıyız?

Sorulara aldığım cevapları not ettim ve bunlardan edindiğim çok önemli ipuçları beni uyardı, yönlendirdi, fikirlerimi temellendirdi. Önce cevapları aynen nakletmek istiyorum:

— Sınıfımızda ve okulumuzda insancıl olmayan davranışlar vardır. Mesela çocukların bazılarının çakıları var, gösterip korkutuyorlar.

— Plastik tabancaları var. Sıkınca, ucundaki birşey, büyük gü-rültü ile fırlıyor. Bu şey, tabancaya bağlı, kurtulup çarpmıyor ama, ku-lağımızın dibinde, habersiz patlattıkları için çok korkunç oluyor.

— Plastik enjektörleri var. İçine su doldurup, kolumuza adayayıp, uyuşturucu yapıyor gibi su fışkırtıyorlar.

— Anarşist oyunu oynuyorlar, zevk için birbirleriyle dövüşüyor-lar

— Bahçemizde taşlık bir yerimiz var. Etrafı demir pırmaklıklı. Demirleri aralayıp, taş alıp atıyorlar. Bir çocuğun gözünü çıkardılar.

— Bahçemizde bozuk, çukur yerler var. Yağmur yağınca araları da birikiyor, çamur oluyor. Arkadaşları oraya itip üzerlerini çamurla-tıyorlar.

— Bir arkadaş yanlışlıkla öbürüne çarpsa, affetmiyor, hemen dövüşe girişiyorlar. Çarpan özür dilesse bile, kötü sözlerle karşılık ve-riyorlar. O bana vurdu, ben de ona vururum, diyorlar. Her tarafları cezalandırıyor, canları acıyor. Hep birbirlerini suçlayarak öğretmene şikâyet ediyorlar. Sınıfın içi mahkeme salonuna dönüyor.

*4/6/1980 günü T E D Salonlarında «Öğrencilere İnsancıl Davranışlar Na-sıl Kazandırılır?» konulu açık oturumda sunulan konuşma metnidir

**Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Kürsüsü Başkanı.

— Yaramazlar, tehditle diğerlerini de yaramazlığa alıştıyorlar. Mesela «Tüf-tüf» diye bir boru var. Onunla otları çöpleri üfürüp karıştırdakinin orasına burasına yapıştırıyorlar. Bizim gibi yapmazsanız sizi döveriz diyorlar. Tüftüfler pazarlarda satılıyor.

— Filimleri taklit ediyorlar. Bir televizyon filmindeki roodu taklit ederek birbirlerini tekmeleyip yumrukluyorlar.

— «Anlat anlat Co, heyecanlı oluyo...» diye birçok şevlerle alay ediyorlar.

— Bahçede çiçeklerimiz var, onları yaşatmayıp koparıyorlar. Kopardığını yakkaladım, öğretmene söyledim, inkâr etti.

— Saygı hiç yok. Yasak olduğu halde koridorda kosmacı oynuyorlar. Bir öğretmenimize çarptılar. Hem ayağı acıdı, hem çarabı yırtıldı. Öğretmen bunu sınıfta anlatıp öğüt verdiğinde, asıl ders alınması gerekenler hiç ilgilenmiyorlar. Dinleyip üzülenler yine böyle davranışları yapmayanlar oluyor.

— Pastgele silgi, kalem fırlatıyorlar. Birisi, sıra arkadaşının gözüne kalem soktu. Çocuğun gözünde kırmızı bir nokta çıktı. Öğretmenimiz, niçin dikkat etmiyorsun deyince, ben yazımı yazıyordum, dedi.

— Resim önüklerimiz var. İçine kalem kutusu vs. koyup, sallayıp sallayıp kafalarına atıyorlar.

— Masa örtülerini birbirlerinin boynuna dolayıp sıkıyorlar.

— Çantalarını birbirlerinin sırtına vuruyor, kafalarına atıyorlar vs.

— Niçin böyle oluyor?

— Oyunu çok seviyorlar.

— Oyunu aristen çok seviyorlar.

— Dersten zevk almıyorlar.

— Bizim okulda imkânlar çok, istek yok. Çeşitli kurslarımız var. Anneler, babalar birçok para yatırıyorlar. Kurslar bomboş. Gelseler de dinlemiyor, yerlerinde duramayıp haylazlık yapıyorlar. Zil çalar çalmaz, öğretmenin sözünü bitirmesini beklemeden, hemen kapiya üşüşüyorlar.

— Ne yapmalı acaba?

— Cezalandırılmalı. Ben temizlik kolu başkanıyım. Eğer yuramazlık yapıcıları gizlice yazdığımı sezerlerse vazgeçiyorlar.

— Ceza ile dövme anlaşılıyor. Dövmek kötü, hem çocuğun canı acıyor, hem kendine güveni kalmıyor.

— Çocuklar arasında ayırım yapmamalı. Bir arkadaşımız bir şiir yazmıştı. Annesi çok beğenmiş, öğretmenine de okumasını, çok beğeneceğini söylemiş. Çocuk şiiri okudu, ama öğretmen pek ilgilenmeden «güzel olmuş» deyip geçti. Çocuk bozuldu, morardı o gün hiç neşelenmedi. O şiiri ben veya Kadir (çalışkan bir öğrenci) okuyduk, öğretmen ilgilenirdi.

— Küçük kusurlar bağışlanmalı, hemen müdüre verilmemeli.

— Çocuklara sorumluluk verilmeli, yapabilecekleri işlerle onlar heveslendirilmeli. Ama ciddi işlerle.

— Her sınıfta öğretmen değişse. Çünkü öğretmen birisini belirliyor, tahtaya yazılanları hep ona yazdırıyor. Başkalarının ümitleri kalmıyor.

Görüyoruz ki çocuklar, çok isabetli gözlemler yapabilmişler, isabetli teşhisler koyabilmişlerdir. Çareler konusunda da bizi aydınlatmışlardır. Burada dikkatimizi çeken üç grup davranış vardır :

1 — Dövüşkenlik, hırçınlık küfür.

2 — Duygusuzluk, -affetmeme, suça teşvik, inkâr, değer bilmezlik.

3 — Filimleri ve büyüklerin davranışlarını olumsuz yönden taklit.

Bunlardan birinci gruptakiler, yaşın gereği olan davranışlar olarak, herhalde en az endişe vereni ve doğru yönlendirildiğinde en kolay geçirilebilenleridir.

İkinci ve üçüncü gruptakiler ise, karakteri oluşturan, kalıcı nitelikteki davranışlardır ve büyük çapta büyüklerin tutumlarının sonucu olduğundan, caha çok üzerinde durulması gerekenlerdir.

6-12 yaş arası ilkökul çocukları, gelişim psikolojisinin ve iyi gözlem yapan herkesin kanıtlaadığı üzere, iki değişik devre geçirmektedirler: 6-9 yaş çevresi ve 9-12 yaş devresi. Bu iki devre birbirinden çok değişik özellikler göstermektedir ve bu özelliklerin, anne-babalar ve öğretmenlerce tanınması önem taşımaktadır.

6-8 yaş çocukları, 3-5 yaşın devamı olarak, dikkatli, uyanık, büyüklerin dünyası ile yakından ilgili, onlarla vakit geçirmekten hoşlanıp tıptediner. Çeşitli sorularıyla onlara, taciz edecek derecede yaklaşılır. Amaçları hep aynıdır: Onları iyice tanımak...

9-12 yaş çocukları ise —bunlara ön ergenlik çağı çocukları da diyebiliriz—, karga, savruk, gürültücü, yıkanmaktan, düzenli olmaktan, uslu oturmaktan hoşlanmayan tiptedirler. Dikkatlerini yoğunlaştırmak onlara zor gelir. Büyüklere dönük tavırlarını değiştirmeye başlamışlardır, daha çok yaşlılarına dönüktürler. Zihni bakımdan, pek çok sorunun cevabını kendi kendine bulabilecek ve bunları kendi dünyalarına uydurabilecek kadar gelişmişlerdir. Fizik güçleri, bir daha hiç erişemeyecekleri seviyededir. Cesaret ve saldırganlık onlar için önemlidir. «Hanım evladı», «mahallebi çocuğu», «kız gibi»... damgası yemekten çekinirler. Her şeyi olduğu gibi görüp ifade etmektan, açık saçık sözcüklerle konuşmaktan hoşlanırlar.

Büyükle ne yaparlar? Onlar bu iki çağa, özelliklerine hiç uymayan yöntemler uygulurlar. Çocukların, büyükle değer yargısını ve dünyasını merak ettikleri, onları soru yağmuruna tuttıkları çağda, bu soruları, doyurucu olmayan kısıklıkta cevaplarla geçirir, başlarından savar, onları ciddiye almaz, onlara saygı göstermezler. Böylece bir imkânı ellerinden kaçıırlar.

Çocuklar, ilgili ve açık oldukları çağda, büyüklelerden yeterli yarıdım görerek, sağlıklı ahlak ve görgü kuralları, iyi-kötü gibi değer yargıları edinemeyip, onların inançlarına ve saygıdeğer buldukları şeylere, onlarla birlikte saygı göstermeyi öğrenemeyince, bu çağda artık başka yollarla, tesadüfen buldukları değer yargılarını alıp deneyip, benimsemeye başlarlar. Büyükle belki o zaman uyanırlar. Fakat karşılarında, işbirliğine değil, savaşa hazır güçler bulurlar. Çocuklar artık bağımsız olmak, kişilik kazanmak yolunda adım atmaya başlamışlardır. Yetişkinlere baş kaldırırılar. Aralarındaki parolalar ve şifrelerle, yetişkinlerin her şeyi bilemeyeceklerini göstermek isterler.

Çocukların bu durumu görmezlikten gelinemez, bu özellikler yokmuş gibi de çevronilamaz. Fakat her müdahale, çocukları güç durumda bırakır. Onlar, iki türlü davranış ölçüsüne göre yaşamak için savaş verirler. Büyüklelerinin göre ve yaşlılarının göre... Bir yandan, davranışlarının sonuçları, kendilerini sevmelerini istedikleri kişilerle olan ilişkilerini etkiledikçe, doğru-yanlış kavramlarının önemini kavıırlar. Diğer yandan, içinde yaşadıkları dünyayı: kurallarının neden ve niçin böyle olduğunu anlamak için güç harcarlar. Çevrelerindeki dil, giyiniş, alışkanlık ve inanış çeşitlerini araştırmaya baş-

larlar. Doğru akiye öğrendiklerini denemek, onları değiştirmek, kendileri için başka yollar bulmak isterler.

Bu dönemde çocuğun yardıma ihtiyacı büyüktür. Ona büyük insan muamelesi yapmalı, fikirlerine saygı göstermeli, fakat çevresindeki gelenek ve göreneklerini, ön yargılarını kabullenmeden önce, düşünüp taşınmaya da cesaretlendirmelidir. Çocuk, grubun düşüncelerine aykırı da olsa, doğru olanı aramak için, büyüklerin yardımını kabul etmelidir. Bunu yapmak kolay değildir. Fakat çocukların, ana-babaların değerleri ile yaşitlarının değerlerini bilmeleri ve kıyaslayabilmeleri, onların gerçek bağımsızlık duygusu kazanmaları için temelir. Aksi halde ilerde taassuptan, yani bağımlılıktan kurtulmaları söz konusu olamaz.

Bunun için önce büyüklerin kendi inançlarına ve kurallarına dürüst gözle bakarak, onları çocuklarla paylaşmaları gerektir. Hepimiz toplumun üyçleriyiz, yaşayışımız toplumun çizdiği sınırlar içinde olmalıdır. Davranışımızın, bu temel istek ve inançlar çerçevesinde olması gerekir. Herkesin uyması gereken genel kurallar ve bir hayat felsefesi zorunludur. Devrimler üzerine kurulan devletler bile, devrimden sonra saygıyı ve disiplini överler. Parasız ve mecburi okullar, törenler, kanunlar hep bunun sonucudur. Her nezil, kendinden öncekini küçümserse, bu tutum gelenekleşirse, çocuklarımızdan saygılı davranış beklemeye hakkımız ve ümidimiz olabilir mi?

Çocuklarımızla ilgilendiğimiz, onlara neler öğretmemiz gerektiğini düşündüğümüzde ne yapıyoruz? Yine hep kendi açımızdan fikir yürütüyor, ona göre programlar yapıyoruz. Çocukların bizden ne beklediğini, onların neye ihtiyacı olduğunu, neyi, ne zaman alabileceklerini daha az düşünüyoruz.

Hele son zamanlarda çocuklarımız yarışa hazırlanan atlara döndüler. Tek amaç, bir üst düzeydeki öğretim kurumunun imtihanını kazanmak olarak görünmektedir. Çocuklar anaokulundan itibaren hazırlanıyorlar bu yarışa. Kurslar, kurslar, kurslar ... Erzurum Atatürk niversitesinde yapılan bir araştırma (Doç. Dr. Kerim Yavuz), çocuklardan çok kendimize göre davrandığımızı ortaya koymuş bulunmaktadır. İlkokullar için yazılmış, hatta yarışma kazanmış ders kitapları bu durumun çarpıcı bir örneğidir. Bir ve iki kelimele cümlelerle konuşarak ilkokul birinci sınıfa gelen çocuk, ilkokul son sınıfa kadar bunu beş ve altı kelimeye kadar çıkarabilmektedir. Ders kitaplarındaki cümleler ise, 11 kelimele, 24 kelimele, 30 kelimelektir. Acaba buradaki ölçü nedir? Öğretmenin yardımı olmadan, orta

seviyede bir öğrencinin, kendi çabası ile, bu kitaplardan yararlanabilmesi düşünülemez. Çocuk hastalanıp, bir iki hafta rapor almış olsa yanmıştır. Kalabalık sınıflarda, hangi öğretmen onunla özel olarak ilgilenilir?

Zihni faaliyetten kurtulan çocuklar, yayından boşanan ok gibi oluyorlar .Kendilerini oradan oraya atıyor, bağıyor, saldırıyor, deviriyor, hiçbir şey düşünmek, hiçbir sınır tanımak istemiyorlar. Duygudan boşalmış gibi görünüyorlar. Oysa, onların çevresinde meydana getireceğimiz duygu atmosferinin, takibedeceğimiz amaçla bakımından temel bir önemi vardır.

Her türlü eğitimin amacı —burada eğitimin sadece olumlu yöndeki amaçları söz konusudur— insanı insan yapmaktır. Yani, biyolojik insana, kültür insanının davranışlarını kazandırmaktır. İnsan, içgüdü olarak, insanca davranışlara sahip olarak doğmaktadır, fakat bunlara kabiliyetli olarak doğmaktadır.

Bütün okullar, dersler, sınavlar bunun aracıdır. Bunu unutmamak ve aracı amaç yapmamak gerekmektedir .Öyleyse, her dersin bu amaca katkısı düşünülmeli ve dersler bu duygusal yarıca da işlenebilmelidir. Şüphesiz sadece derslerin değil, okulun, ülkenin çevrenin, etkisi en yüksek düzeye ulaşmış bulunan basın ve yayın organlarının bu amaca katkısı düşünülmelidir .Birinin yaptığını diğeri yıktıkça, çocukların her ikisini de yıkmasına, hepsinden şüphelenmesine niye şaşmalı?

Fakat, bizim buradaki konuşmamız ilköğretimle ve öğretmenlerle sınırlı. Benim ihtisasım da ilahiyat, yani din bilimleri olduğuna göre, bana düşeni yapmalıyım : Ben burada, din bilgisi dersinin bu amaca katkısına değineceğim.

İlkokul döneminde öğretimin amacı, genellikle, öğrencinin çevresini tanıması, benimsemesi, çevresine katkıda bulunabilecek biçimde sosyalleşmesidir. Her ders bunu kendi açısından yapar. Din bilgisi dersinde de çocuk, çevresini, din bilgilerinin, vahyin ışığında tanıyıp, anlayıp değerlendirecektir. Bu onun ilgisini çeker, çünkü bu çağ çocuğu, oluş ve yaradılışla, insanın menşei, nereden geldiği, nereye gittiği ile yakından meşgul olmaktadır.

Allah nerededir? Dünya ve insanlar hakkında dinimiz ne demektir? Ne demek istemektedir? İnsanlar kardeştir, çocuklara hep, kardeşsiniz, deriz. Kardeş olmak ne demektir? Çocuk evdeki kardeşini kabu' edememişken burada ona, daha birçok kardeşi kabul etmesi teklif edilmektedir. Çocuk kardeşini niçin sevsin? Ne-

reden bakılsa ona karşıdır, onun haklarını kısıtlamıştır, sevgisini bölüşmüştür. Çocuk onu, haklı sebeplerle, sevmek istememektedir. Fakat anne her ikisini de sevmektedir ve çocuktan kardeşini sevmesini istemektedir. Her ikisi de ona aittirler. Öyle ise o da onu sevmelidir, annenin sevgisinde birleşirler.

Çocuk öğretmenini de sevmektedir, onun da en çok kendisini sevmesini beklemektedir, diğer çocuklar engeldir. Fakat öğretmen diğer çocukları da sevmektedir, öyle ise onların da birbirlerini sevmesi gerekmektedir. Çocuklar öğretmenin sevgisinde birleşirler.

İnsanların kardeşliği, büyük dinlerin getirdiği bir değerdir. Yaratıcı'dan ötürü insanlık bir aile gibidir. Onun sevgisinde birleşilir. Vatandaşlarımızla kardeşliğimiz de vatanımızdan ötürüdür.

Cocuklara iy olun deriz.

İyi olmak ne demektir?

İyi davranışlara sahip olmaktır.

Acaba benim davranışlarım nasıl?

Başka insanlar beni nasıl buluyorlar, ben onları nasıl buluyorum?

Hz. Peygamber iyiliği nasıl anlattı? Onunla bu konuda kimler konuştu?

Onlar, O'nun bu konuşmalarını nasıl karşıladılar?

O, iyi olmayan davranışları nasıl karşıladı?

İyi olmak, hiç kabahati olmamak mı demektir? Bir kabahat yapınca ne yapılır? Özür dilenince ne yapılır? Hakkını almak için vurana vurmak mümkün. Özür dileyenin özürünü kabul etmemek de mümkün. Ama biz de kabahat yapabiliriz. Kaza ile veya birerik birini incitebiliriz, mahcup veya pişman olup özür dilemek isteyebiliriz. Özürümüz kabul edilmeyebilir.

Şunu demek istiyorum : Sadece zihne değil kalbe hitabedelim.

Ahlakta ve dinde iki kaynaktan ilham almak mümkündür ve buna izin verilmiştir : 1 — Adalet duygusu, 2 — İyilik ve güzellik duygusu.

Özürü kabul etmeyip, kısaca başvurup hakkını almak da mümkün, özürü kabul edip, bağışlamak fakat tekrarını önleyici tedbir-

lere başvurmak da mümkün. Burada Peygamberimizin bir davranışını örnek vermek istiyorum :

Bir gün bir bedevi, Hz. Muhammed'in yakasından çekerek sa-
vaşta alınan ganimetten kendisine de hisse vermesini hatırlatmış-
tı. Öyle çekmişti ki boynu çizilmişti. Çevresindekiler, bu kaba ha-
reketi, cezalandırmak üzere adamın üzerine atılınca, Hz. Peygamber
—Bırakınız, deâi o bilmiyor, öğrenecek—.

O, bedevinin kaba davranışını affetmekle, o davranışı hoş gör-
medi, tekrârının öremlî olmadığını da ihsas etmedi. O, sadece, bu
davranışın bilgisizlik ve görgüsüzlükten ileri geldiğini hatırlattı ve
«öğrenecek», demekle de ona, öğrenmesi gerektiğini bildirdi.

Acaba çocuklarla, davranışlar üzerinde, birlikte değerlendirme
yapmak mümkün değil midir?

Kabahatten kaçılmaz, fakat pişmanlık, özür, tevbe ve dua dai-
ma insanın yardımcısıdır.

Allahı affeder insan da affeder. Allah cezalandırır, insan da ce-
zalandırır. Fakat insanın cezalandırmasının bir yolu yöntemi olma-
lıdır. Herkes cezayı kendisi vermeye kalkarsa, yanılabilir, haddi aş-
abilir.

Çevremizde yalnız insanlar yok. Hayvanlar var, bitkiler, çiçek-
ler var, araç-gereçler, makinalar var. Bunları da din bilgileri, yani
vahiy açısından değerlendirmek mümkün.

Niçin bazı hayvanlar çok sevilir, bazı hayvanlarla kolay geçi-
nilir, bazılarına yaklaşılmaz, bazıları ile mücadele edilir, bazılarına
hayran olunur. Hepsinin ayrı ayrı özelliği var.

Çiçeklerin güzelliği, doğallığı, yapması, onların çevremizi güzel-
leştirmeye katkısı, insanları sevindirmesi, neşelenmesi...

Bütün bunlar değerli, hepsinin ayrı yararı var. Bu yararlar göz-
le görülebiliyor veya görülemiyor. Hepsini yaşatıp besleyen var. Ta-
bii güçler var, insan kafasının icadı yapma güçler var. Hepsine emek
veriliyor, saygı ouymak gerek.

Otomobil; onunla neler yapılamıyor ki!... Ne mutluluklara, ne
felaketlere sebep olabiliyor o. İnsanın kullanmasına ocğli.

Su; onunla yıkanılır, içilir, onda yüzülür, onunla bahçeler so-
kaklar, saksılar sulanır. Gölleri, ırmakları, denizleri oluşturur o.

Ateş; onunla ısınılır, aydınlanılır, enerji sağlanır, güneş ateştir, hayat kavağıdır.

Hava; hayattır, onsuz yaşanmaz, rüzgârdır, ferahlıktır.

Fakat; su, sellere dönüşebilir. Ateş, yangın olup herşeyi yok edebilir. Hava, fırtına olur, kasırga olur, yıkar geçer...

Bunların hepsi, bir yandan mutluluk verici, sevindirici, yararlı ve gereklidir. Diğer yandan, önüne geçilmez güçleri ile bizi çaresiz bırakırlar. Dikkat etmek gerekir.

Mutluluk ve tehlike, sevgi ve korku, af ve ceza hep birlikte...

İnsanın enerjisi ve davranışları da böyle Bizi mutlu eden atlatma, koşma, fırlatma, bir başkasına acı çektirebilir. Bizim sevinçle ve gelişigüzel kopardığımız bir çiçek, onu yetiştiren için üzüntüdür. Bizim, ağz dolusu zevkle tekrarladığımız çirkin sözler, dostlarımızla aramızı açabilir büyüklerimizin sevgisinden bizi mahrum kılabilir.

Sevgi ve korku; düşüncenin, kalbin gözlerini açan, zekâyı incelten duyguyu ve vicdanı oluşturan iki vazgeçilmez değer. Seven korkar.

Bir başka gözü daha açmak gerekiyor .Eskiler buna kalbin gözü demişler. Şair de demiş ki :

Eşyaya bakarken hepimiz sade dışından,

Esrarına yol bulduk onun anlatışından.

Her şeyi kaba-saba, dışından, zevk açısından görmeye eğilimli insan yavrusuna baktığına duygu gözü ile, anlayış ile bakmayı, düşünüp değerlendirmeyi öğretecek olanlar, ancak bu bakışa sahip olan büyükler olabilir.

ÇOCUK ve EĞİTİM

Yayına Hazırlayan : Dr. Nizamettin KOÇ

150 TL.

Türk Eğitim Derneği Bilim Dizisi Yayını
